

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ЯВИЩ

УДК 911.3.

Білявська В., Атрощенко К., Запотоцький С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНКУРЕНТНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ

Охарактеризовано сучасний стан та регіональні особливості зернового виробництва в Україні. Розкрито фактори формування попиту й цін на ринку зерна. Визначено основні засади забезпечення конкурентоспроможності зернового ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ринок зерна, зернопромислова зона, інфраструктура збуту.

Актуальність теми. Зерновий ринок світу останнім часом переживає значні зміни в своїй структурі, при чому найбільшими змінами досліджуваній ринок завдячує власне Китаю, Росії, Казахстану та Україні. Розширення існуючих та пошук нових ринків збуту для цих держав призводить до зміни світової кон'юнктури ринку зернових, що свідчить про вагомий її вплив. Останні декілька років, які були найактивнішими в процесі становлення зернового ринку в Україні, засвідчили, що Україна має достатній потенціал для того, щоб знаходитися серед лідерів світового зерновиробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробкою теоретико-методологічних засад формування й розвитку ринку зерна та вирішенням проблем становлення експортних відносин на світовому зерновому ринку з займаються відомі вітчизняні фахівці: Г. Балабанов, В. Бойко, В. Власов, Т. Гайдук, П. Гайдуцький, М. Гладій, Б. Губський, С. Кваша, Ю. Кирилов, В. Клочан, М. Кучер, Н. Мезенцева, Я. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Ситник, Л. Худолій, А. Фесина, О. Шпичак, В. Юрчишин. Водночас, необхідно зауважити, що теоретичні та прикладні надбання, пов'язані з

розвитком світового ринку зерна та ринку зерна в Україні в умовах постійних трансформацій, потребують подальшого дослідження. Для нашої держави все більшого значення набувають дослідження впливу чинників розвитку зернового ринку, а також вивчення досвіду інших країн щодо адаптації ринку зернових до змін зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Зерновий ринок – це складна територіально-виробнича система, що забезпечує найбільш ефективний обіг зерна завдяки взаємодії цілого ряду складових з виробництва, зберігання, транспортування, реалізації та споживання зернових в межах певного середовища, та який формується під впливом природних, суспільно-географічних й економічних чинників. Він сприяє забезпеченню країни стратегічно важливим продуктом – зерном, його рівномірному розподілу між різними галузями та територіями, формуванню основної частини доходів сільгосптоваровиробників. Ринок зерна забезпечує існування борошномельно-круп'яної, хлібопекарської, комбікормової, харчосмакової, спиртової, пивної галузей промисловості, а також ряду підприємств, що здійснюють зберігання, переробку, доробку, транспортування зерна та надають посередницькі послуги.

Тривалий час зернове господарство України було зорієнтоване здебільшого на виробництво продовольчого зерна, проте в останній період значно зросли потреби в кормовому зерні. Валові збори зернових культур за 1990 - 2010 роки були нестабільними і їх динаміка прямо залежить від природно-кліматичних та погодних умов. Це підтверджується значними коливаннями врожаїв: 1990 рік – 51,0 млн т; 1995 рік – 33,9 млн т; 2000 рік – 24,5 млн т; 2007 рік – 29,3 млн т; 2008 рік – 53,0 млн т; 2009 рік – 46,0 млн т, 2010 рік – 39,3 млн т. Підтвердженням впливу природного фактора є те, що у 2008 році валовий збір зернових становив 53,0 млн т, а в 2010 році – одержали 39,3 млн т, або в 1,35 рази менше, проте ніяких технологічних змін не відбулося.

За валовими зборами врожаю регіони України можна розділити на три групи. Лідерами з вирощування зернових традиційно залишаються області лісостепу та степу, в яких валові збори складають вище 2 млн. тонн зерна (Вінницька, Одеська, Полтавська, Дніпропетровська, Черкаська, Кіровоградська, Миколаївська, Київська та Запорізька області). До другої групи (від 1 до 2 млн. тонн) належать Донецька, Хмельницька, Чернігівська, Херсонська, А.Р.Крим, Сумська, Харківська, Тернопільська та Житомирська області. Найменшими виробниками зерна (менше 1 млн. тонн валових зборів) є Луганська, Рівненська, Львівська, Волинська, Чернівецька, Івано-Франківська та Закарпатська області (рис. 1).

Урожайність зернових звичайно має пряму залежність з валовими зборами. Так, при найвищих зборах в 1990 та 2008 роках урожайність відповідно склала 35,1 та 34,6 ц/га. За період 2005-2010 рр. середня

РИНОК ЗЕРНА В УКРАЇНІ

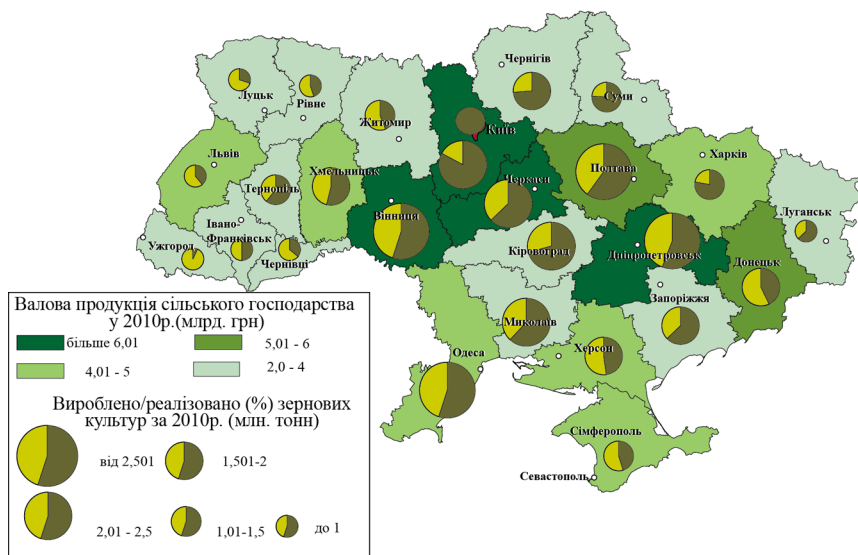

Рис. 1 Ринок зерна в Україні

врожайність зернових була найбільшою у Черкаській (40,8 ц/га), Чернівецькій (36,8 ц/га), Київській (36,4 ц/га), Полтавській (35,9 ц/га), Закарпатській (35,7 ц/га), Вінницькій (35,6 ц/га) областях. До областей, де урожайність зернових є середньою можна віднести Кіровоградську (30,9 ц/га), Івано-Франківську (30,0 ц/га), Тернопільську (29,7 ц/га), Хмельницьку (29,6 ц/га), Чернігівську (28,7 ц/га), Дніпропетровську та Харківську (28,5 ц/га), Львівську (28,0 ц/га), Житомирську (27,7 ц/га), Сумську (27,4 ц/га), Рівненську (26,6 ц/га) та Донецьку (26,1 ц/га) області. Області України з найменшою врожайністю зернових культур – Одеська та Запорізька (25,8 ц/га), Миколаївська (25,6 ц/га), Волинська та Херсонська (25,3 ц/га), Луганська (24,2 ц/га) та АРКрим (23,8 ц/га).

Структура зернового балансу України була сформована в процесі тривалої практики, коли на перше місце ставилась вимога одержання якомога більшої кількості зерна незалежно від задоволення господарських потреб, та характеризувалась високою питомою вагою найбільш урожайної культури - пшениці. В середньому за 1990-2010 рр. її частка у валовому зборі зерна України становила майже 42-50%, а в найбільш урожайні 1990 та 2008 рр. – відповідно 59,5 і 46,8%. На основні фуражні культури (кукурудзу, ячмінь, овес) припадало близько третини валових зборів. Навіть у наступні роки при значному зменшенні валових зборів питома вага пшениці сягала майже половини. В той же час зросла частка ячменю та кукурудзи на зерно

відповідно з 18,0% до 23,7% та з 9,3% до 21,5% (табл. 1.).

Таблиця 1

Структура виробництва зернових (тис. тонн; %)*

Роки	Зернові і зернобобові культури - всього	У тому числі									
		пшениця	жито	ячмінь	овес	просо	гречка	рис	кукурудза	зернобобові культури	
1990	51009	30373,7	1259,5	9168,9	1303	338	420,1	117,6	4736,8	3265,9	
	100	59,5	2,5	18,0	2,6	0,7	0,8	0,2	9,3	6,4	
2000	24459	10197	968,3	6871,9	881,4	426,1	480,6	89,7	3848,1	652	
	100	41,7	4,0	28,1	3,6	1,7	2,0	0,4	15,7	2,7	
2010	39270,9	16851,3	464,9	8484,9	458,5	117,1	133,7	148	11953	592,3	
	100	42,9	1,2	21,6	1,2	0,3	0,3	0,4	30,4	1,5	

*Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Спеціалізація зернового господарства тісно пов'язана із структурою посівних площ. Статистичні дані свідчать, що найбільші посівні площі зернових в 2009-2010 рр. характерні для Дніпропетровської, Полтавської та Одеської областей (1000 – 1200 тис. га); значно менші посіви зернових культур в регіонах Миколаївської, АРК, Вінницької, Донецької, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської областей (500 - 1000 тис. га); незначні посівні площі зернових в Чернівецькій, Тернопільській, Рівненській, Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Житомирській та Волинській областях (85 – 500 тис.га).

Посівні площі зернових в динаміці з 1990 по 2010 рік досить суттєво змінювались, наприклад посіви пшениці в 1990 році становили 7568 тис. га, і з кожним роком поступово зменшувались, 1995 році – 5324 тис.га, в 2000 році – 5316 тис.га, в 2002 році – 6833 тис.га, в 2003 році – 2356 тис.га, 2004 році – 5139 тис.га, в 2005 році – 6185 тис.га, в 2006 році - 5089 тис. га, в 2007 році – 5817 тис.га, та мали тенденцію до зростання в 2008 році – 6802 тис.га, в 2009 році – 6518 тис.га, в 2010 році - 6284 тис.га. Посіви жита теж поступово зменшувалися, в 1990 році вони становили 518 тис.га, а до 2009 року скоротилися до 468 тис.га. Зменшувалися і посівні площі овса, проса, гречки, рису, зернобобових, гороху та вики і викових сумішів на зерно. Посіви овса в 1990 році – 492 тис.га, в 2009 році вони скоротилися до 433 тис.га. Посіви проса в 1990 році – 205 тис.га, в 2009 році посіви проса становили лише 119 тис.га. Посіви гречки в 1990 році – 350 тис. га, в 2009 році скоротилися до 273 тис.га. Посівні площі під рисом в 1990 році – 28 тис.га, в 2009 році – 25 тис.га. Посівні площі під зернобобовими в 1990 році – 424 тис.га, в 2009 році – 371 тис.га. Значно зменшилися посіви гороху в 1990 році – 1287 тис.га, в 2009 році – 286 тис.га. Суттєво зменшилися посіви і вики, в 1990 році – 65 тис.га, в 2009 році – 28 тис. га. На відміну, від перелічених вище зернових культур, посівні площі під ячменем та кукурудзою зросли за останні 20 років. Посіви кукурудзи в 1990 році становили 1234 тис.га, в 2009 році вони зросли до 2149 тис.га, в 2010 році посіви під кукурудзою зросли до 2647 тис.га. Збільшилися суттєво і посівні площі ячменю, в 1990 році – 528 тис.га, в 2009 році посіви ячменю збільшилися до 1322 тис.га, а в 2010 році посівна площа під ячменем зросла до 4316 тис.га.

Виробництво зерна в Україні, як свідчить аналіз, було завжди високоефективною галуззю. Його рентабельність в 1990 році була 275,1%; 1995 році – 85,6%; в 2000 році – 64,8%; в 2007 році – 28,7%, в 2008 році – 16,4%, в 2009 році – лише 7,3%. В той же час за даний період рентабельність соняшнику теж суттєво знизилася в порівнянні з 1990 роком – (236,5%), в 2009 році – лише 41,4%,але це значно вищий показник ніж у 2008 році - (18,4%). Це зумовило ситуацію, за якої за мінімального валового збору

врожаю рентабельність вища і навпаки. Коли було зібрано найменше зерна (20-24 млн. тонн) рентабельність була найвищою – 65-46%, а за валових зборів у два рази більша рентабельність була в 3-10 разів меншою, у 2008 році за рекордного врожаю 53,3 млн. тонн рентабельність становила лише 16,4%. За підсумками збору врожаю основних сільськогосподарських культур у 2010 році господарствами усіх категорій одержано 39,3 млн. т зерна у вазі після доробки. Порівняно з 2008р. виробництво зерна зменшилось на 26,3%, що зумовлено зниженням урожайності зернових культур (на 7,7 ц з 1 га, або на 22,2%). Сільськогосподарськими підприємствами вироблено 35,8 млн. т зерна (76% загального валового збору), господарствами населення – 10,2 млн. т (24%).

Для спеціалізації зернового господарства характерні певні закономірності розміщення його на території країни. Вони зумовлені насамперед відмінностями земельних та агрокліматичних ресурсів, природних умов у різних її частинах. Різну спеціалізацію зернового господарства визначають також економічні і соціальні чинники, передусім потреби населення та окремих галузей господарства в зернових, забезпеченість території трудовими ресурсами, суспільно-географічне положення переробних промислових підприємств, наявність транспортних шляхів. Під впливом цих факторів в Україні сформувалися три інтегральні зернопромислові зони — Поліська, Лісостепова і Степова.

Поліська зернопромислова зона - охоплює більшу частину Полісся і прилеглі райони Лісостепу. Зернові культури в 1990 році тут займали 40% посівних площ цієї зони. Натомість на кінець 2010 років частка посівних площ під зерновими культурами скоротилася до 16%. На Поліссі у 1990 році вироблялося близько 14% зернових культур, за останні 20 років виробництво у даній зернопромисловій зоні зросло лише на 1%, і зараз тут виробляється 15% зернових. На Поліссі більше всього вирощують жита (60-65% його валового збору в Україні) та зернобобових культур, вирощується 6% товарного зерна, 1/6 валового збору гречки та ячменю, 10% пшениці. Зернове господарство задовольняє здебільшого місцеві потреби.

Лісостепова зернопромислова зона - займає більшу частину Лісостепу і прилеглі до нього райони Полісся, Передкарпаття та Степу. У 1990 році на посіви зернових в Лісостепу припадало близько 5 млн. га (50% усіх посівних площ). В останні роки посівні площі під зерновими дещо скоротилися до 45-48%. Головною зерновою культурою є озима пшениця. Значні площі у лісостеповій зоні займають посіви кукурудзи на зерно, ячменю, гречки та проса. У Лісостепу в 1990 році вироблялося майже 50% зерна, 35% кукурудзи, 40% ячменю та 40% проса, 64% гречки, 27% жита. У 2009-2010 роках виробництво зернових культур зросло на 5%, і становить близько 55%.

Степова зернопромислова зона - займає більшу частину Степу країни.

Виробництво зернових культур у 1990 році досягало 36%, натомість за останні 20 років виробництво зернових скоротилося до 30%. Степова зернопромислова зона є найбільшим виробником товарного зерна в Україні (близько 50% всього зерна України, зокрема 60% кукурудзи, 43% ячменю, 53% проса).

Іншою важливою складовою ринку зерна є попит на зернові та ціни їх реалізації. Як видно з таблиці 2 рівень товарності зернових складає близько 60%, з яких близько 20 % реалізується переробним підприємствам, населенню, пайовикам та на ринку й майже 80% зернових реалізується за іншими напрямками. Звичайно така структура реалізації виділяє Україну, як зернову державу на світовому рівні, проте це виявляє мінуси для внутрішнього ринку, зокрема розвитку тваринництва. За даними Державної служби статистики України кожен п'ятий кілограм м'яса в 2010 році був завезений на територію України. Складається ситуація, за якої на експортованому фуражному зерні розвивається іноземне тваринництво, продукція якого потім надходить на територію України.

Кон'юнктура ринку зернових в Україні в 1990-2010 рр. характеризувалась значними змінами своїх параметрів. Загалом, внутрішня пропозиція зерна в останні роки повністю забезпечувала внутрішній попит. При цьому найбільш істотний вплив на ціну спричинили 3 фактори: ціни на світовому ринку, організованість роботи зернотрейдерів, сезонність продажів. Більшість товаровиробників зазвичай прагне реалізувати зерно в короткі строки після збирання врожаю, що неодмінно призводить до зниження цін на внутрішньому ринку. Зерновий ринок має чітко виражений циклічний та сезонний характер: перший період – посівної кампанії, другий – період збирання врожаю. Позитивним є те, що торгівля зерном здійснюється протягом усього маркетингового періоду, що дозволяє керувати грошовими потоками від реалізації зерна протягом господарського циклу.

Маркетингові дослідження ринку зерна останніми роками виявили значні коливання цін на всі види зернових культур, що створює складну фінансову ситуацію у зерновиробників. Якщо індекси цін на зернові за 2004-2005 роки щорічно в середньому знижувалися на 7-8%, то за 2006-2010 роки намітилася тенденція до підвищення цін у середньому за рік на 40-42%. Так, за 2010-2011 маркетинговий рік ціни виросли на 40%, зокрема гречка зросла в ціні в 2,65 рази, просо в 1,75, кукурудза в 1,47.

Конкурентоспроможність зернової галузі прямо залежить від розвитку виробничої інфраструктури. Руїнування матеріально-технічної бази аграрного сектору економіки призвело до зниження ефективності зернового виробництва, скорочення валового виробництва зерна, зменшення урожайності зернових культур. Якщо у 1991 році на тисячу гектарів ріллі припадало 14 тракторів, то на початок 2009 року – тільки 10. Кількість зернозбиральних комбайнів за цей період зменшилась із 105,2

Таблиця 2

Реалізація зернових культур за напрямками в 2010 році*

	Валові збори	Реалізовано (всього)			Переробним підприємствам		Населенню в рахунок оплати праці		Пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток)		На ринку, через власні магазини, ларьки, палатки		За іншими напрямками	
		Тис. тонн	тонн	% до валових зборів	Ціна - грн. за т	тонн	%	тонн	%	тонн	%	тонн	%	тонн
Зернові і зернобобові культури - всього	39270,9	23661699	60,3	1120,9	806036	3,4	223834	0,9	2262692	9,6	1683630	7,1	18685507	79,0
пшениця	16851,3	10397883	61,7	1085,8	349841	3,4	119921	1,1	1207198	11,6	810262	7,8	7910661	76,1
жито	464,9	389385	83,8	792,7	28047	7,2	4656	1,2	8229	2,1	38359	9,9	310094	79,6
ячмінь	8484,9	4870023	57,4	955,1	108570	2,2	56215	1,2	669925	13,8	401768	8,2	3633545	74,6
просо	117,1	114892	98,1	1036,2	2212	1,9	801	0,7	4698	4,1	17065	14,9	90116	78,4
гречка	133,7	104622	78,3	3910,0	5993	5,7	457	0,4	504	0,5	12144	11,6	85524	81,8
кукурудза	11953	7069154	59,1	1246,1	296550	4,2	23411	0,3	314058	4,5	317510	4,5	6117625	86,5
зерно бобові культури	592,3	279874	47,3	1596,4	7560	2,7	1349	0,5	2694	1,0	22779	8,1	245492	87,7

*Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

тис. до 41 тис. штук. Значно зросло навантаження посівної площі зернових на зернозбиральний агрегат. Якщо на кінець 1991 року на 1000 га посівної площі зернових припадало 8 зернозбиральних комбайнів, то для збирання врожаю 2010 року їх налічувалось тільки 4. Зменшилась майже у 5 разів кількість кукурудозбиральних комбайнів. За таких умов у кілька разів розтягнулися строки зернозбиральних робіт, що неминуче призводить до значних втрат урожайності. Варто зазначити, що сільськогосподарські підприємства високорозвинутих зарубіжних країн – основних експортерів зерна забезпечені зернозбиральними комбайнами на більш високому рівні. Так, у Канаді забезпеченість зернозбиральними комбайнами становить 8,3 од. на 1000 га, Італії – 16,2, Великобританії – 14, 5, Австрії – 23,6, Франції – 13,3, США – 25,8.

Занепад тваринницьких галузей, через різке скорочення поголів'я продуктивних тварин призвів до скорочення внесення органічних добрив у ґрунт, показники якого скоротились у кілька разів. Тому сьогодні важливими напрямками інтенсифікації виробництва зерна є використання досягнень генетики і біотехнології, селекції і насінництва, виведення та впровадження нових сортів та гібридів рослин, що характеризується підвищеною засухоустійкістю, несприятливістю до хвороб, більш високою потенційною врожайністю порівняно з їхніми попередниками.

Звичайно конкурентоздатність загальнодержавного та регіональних ринків зерна прямо залежить від конкурентоспроможності аграрних підприємств - виробників зерна, що можуть поєднувати високі показники валових зборів й товарності та можливості до зберігання й реалізації.

Прикладами конкурентоспроможних крупнотоварних вертикально інтегрованих аграрних підприємств можуть бути наступні.

Лідуючі позиції в рейтингах конкурентоспроможності аграрних підприємств займає СП «Нібулон», що має повний комплекс високопродуктивної сільгосптехніки, посівних матеріалів, засобів захисту рослин, використовує інтенсивні технології вирощування зернових і олійних культур. Підприємство здійснює ефективну торгівельно-закупівельну діяльність та володіючи інформацією про ринкову кон'юнктуру може максимально наблизити виробництво до попиту, і тим самим, підвищувати рентабельність виробництва. Наявність комплексу виробничої інфраструктури, зокрема мережі лінійних елеваторів (сумарний об'єм елеваторних ємкостей по підприємству складає близько 750 тис. тонн.), власних переробних підприємств з виробництва кормів, власного перевантажувального терміналу із зерносховищами загальною ємністю понад 130 тис. тонн зерна, власного флоту (14 суден) компанія здатна гарантувати як своєчасне постачання продукції, так і її якість і відповідно можливості конкурувати на зовнішніх ринках.

Вертикально інтегрована компанія Sintel є однією з провідних

українських компаній з вирощування і продажу зерна. Компанія орендує 100 000 га родючих сільськогосподарських земель і до кінця 2013 року має намір збільшити свою земельну базу до 180 000 га. Її врожаї зернових перевищують середні показники по Україні, а 40% оброблюваних ділянок оснащені іригаційними системами. Три четверті земель Sintal розташовано в Херсонській області, її поля знаходяться на відстані 50 км від основних морських портів країни в Одесі, Херсоні і Миколаєві.

«Мрія» — сільськогосподарська холдингова компанія, що орендує близько 200 000 га в чотирьох областях західної України. Основним напрямом діяльності є вирощування різноманітних видів зернових. В майбутньому компанія планує збільшити свою земельну базу на 165 000 га.

«Дакор» — вертикально інтегрована сільськогосподарська компанія, яка розширила спектр діяльності за рахунок вирощування зернових. Однією з конкурентних переваг компанії є достатня кількість сховищ для зерна. Ємність її зерносховищ близько 130 000 т, що відповідає приблизно 80% урожаю компанії. Завдяки цьому компанія може вигідно продавати продукцію за високими цінами в міжсезонний період, замість того щоб збувати її за низькими цінами, які пропонує ринок під час збору урожаю.

Миронівський хлібопродукт (МХП) — це компанія, яка повністю забезпечує свої потреби в зернових кормах. Враховуючи, що в 2009 році ціна на зернові в Україні зросла вдвічі, власне вирощування цих культур допомогло компанії зберегти прибуток.

Входження України до числа найбільших експортерів зерна впливає із динаміки зерновиробництва, а також розвитку експортної інфраструктури та налагодження торгівельних контактів із іншими країнами. Найбільші експортери пшениці утворюють так звану «велику п'ятірку», яка залишається незмінною уже протягом багатьох років. Загалом, вона виглядає наступним чином: найбільшим експортером пшениці за досліджуваний період є США, які в середньому експортували за останній час близько 27,0 млн. тонн даного продукту. Частка експорту даної країни коливалася в межах 21,3 – 28,8 %. Частка решти країн так і не досягнула рівня 19 %, що дозволяє стверджувати про наявність на ринку єдиного лідера. Визначаючи місце України на світовому ринку зерна, зазначимо, що в середньому за останні 10 років Україна зайняла одинадцяте місце з виробництва пшениці та сьоме з виробництва ячменю. В сукупності розглянута інформація дозволяє стверджувати про важливість такого потужного виробника зернових як Україна для світового ринку зерна, особливо в контексті вступу до СОТ. Проте, вітчизняному зерновиробництву бракує стабільності. Так, серед п'ятнадцяти основних виробників пшениці найбільше співвідношення між максимальним і мінімальним обсягом збору пшениці за останні десять років спостерігається в Україні. Для нашої країни цей показник становить 608,6

% (середнє співвідношення для перших п'ятнадцяти країн не перевищує 200 % (195,7 %), а показники другої і третьої країни не перевищують 300 %). Якщо ж із сукупності взятих чисел для кожної країни відкинути урожаї тих років, які були найбільш і найменш сприятливі, то таке співвідношення в Україні все одно буде найбільшим – 202 %, при середньому – 134 % (165 % у Казахстану, 151 % у Австралії).

Іншим важливим фактором зменшення конкурентоспроможності зернового ринку є крайній ступінь нерозвиненості експортної інфраструктури. Інфраструктура експорту морем розвинена дуже погано. Водний шлях до портів Азовського та Чорного морів (по Дніпру) практично не діє (а в таких країнах-експортерах, як США, річкове перевезення зерна до морських портів є домінуючим і баржі з зерном по Міссісіпі ходять з частотою трамваїв); елеватори в річних дніпровських портах перебувають у жалюгідному стані; при проектуванні мостів можливість проходу барж, як правило, не враховується. Залізниця, фактично, залишається єдиним монопольним перевізником. Вартість зберігання зерна на елеваторах є високою, інфраструктура зберігання є досить старою і неефективною, втрати при зберіганні також дуже високі.

Вагомим лімітуючим чинником є також несталість цін на зерно. Ситуація, за якої українські елеватори не здатні зберігати все вирощене зерно призводить до того, що після жнив на ринку зерна пропозиція більш ніж в 2 рази перевищує попит і, відповідно, ціни різко знижуються. При цьому Україна не може собі дозволити дорогу систему заставних цін, а також пов'язані з нею майбутні передбачення. Єдиний шлях підвищити результативність роботи системи маркетингу зерна - це зробити її відкритою для конкуренції. Приватні інвестори, як внутрішні, так і іноземні, мають отримати дозвіл на контрольний пакет акцій існуючих зернових елеваторів (включаючи елеватори, що належать «Хлібу України»), термінали та порти або будову нових потужностей там, де вони потрібні. Чіткі, прозорі, заздалегідь відомі правила гри на ринку будуть сприяти не тільки ефективній роботі учасників ринку, а й залученню іноземних інвестицій, без яких зерновому господарству на даний момент не піднятися до рівня, на якому зернові будуть конкурентні не тільки на регіональному, а й на глобальному рівні.

Важливою умовою розвитку зернового господарства є розвиток інфраструктури збуту. Необхідною умовою розвитку ринку зерна також є впровадження новітніх технологій. Одним з елементів введення є підтримка системи лізингу. Корисним для економіки було б впровадження нормального функціонування товарних бірж в Україні з використанням форвардних і ф'ючерсних контрактів.

Висновки: В українській економіці є значний потенціал у виробництві зерна, хлібопродуктів та кормів. Проте щоб розкрити цей потенціал,

потрібно вдосконалити нормативну базу, яка б відповідала міжнародним стандартам та забезпечувала конкурентоздатність зернової сфери в ринковому середовищі.

Рецензент – доктор географічних наук, професор С. І. Іщук

Література:

1. *Гайдуцький А.* Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектору економіки / А. Гайдуцький // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 69–73.

2. *Герасим М.* Агропромислова інтеграція в АПК України в контексті її підготовки до вступу в ЄС / М. Герасим // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 217–225.

3. *Лука О.Ф.* Міжнародна конкурентоспроможність сільсько-господарського виробництва в Україні / О.Ф. Лука // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 131–137.

4. Статистичний щорічник України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Київ: Державний комітет статистики України, 2011. –1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Windows 98/NT/2000/XP, Pentium - 266; 32 Mb RAM.

V.Bilyavska, K. Atroshenko, S. Zapototskiy

КОНКУРЕНТНЫЕ ЗАСАДЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ЗЕРНА В УКРАИНЕ: ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ

Охарактеризованы современное состояние и региональные аспекты зернового производства в Украине. Раскрыты факторы формирования спроса и цен на рынке зерна. Определены основные направления обеспечения конкурентоспособности рынка зерна.

Ключевые слова: конкурентоспособность, рынок зерна, зернопромышленная зона, инфраструктура сбыта.

V.Bilyavska S.Zapototskiy, K.Atroshenko

COMPETITIVE FORMATION OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE: SOCIAL AND GEOGRAPHICAL ASPECT OF LEARNING

The current state and regional peculiarities gran production in Ukraine are discribed. The factors of demand and prices formation on the grain market are revealed. The basic principles of providing The grain market competitiveness are determined.

Key words: competitiveness, grain market, infrastructure markets.

Надійшла до редакції 21 травня 2011 р.